

APROXIMACIÓ ACTUAL AL PATRIMONI HEMEROGRÀFIC CATALÀ

JOSEP MARIA FIGUERES I ARTIGUES

El sentit i l'objectiu d'aquesta nota, tot i l'enunciat del títol, força ambiciós, intenta de ser un toc d'atenció social a la problemàtica derivada de la manca d'aplicació de recursos públics als fons hemerogràfics del Principat de Catalunya. No aspira, en només unes ratlles, a fer un estat de la qüestió dels diversos centres que amb més bona voluntat que pressupostos decents intenten de recollir, conservar, catalogar i posar a disposició dels estudiosos el tresor, ja que no té un altre nom, atesa la seva importància, que tenim amb les més de deu mil publicacions periòdiques que han aparegut a Catalunya.

Fa uns anys ja vàrem escriure —editorial a la revista *L'Avenç*— en relació amb la *importància d'aquest patrimoni* les observacions següents:¹ «La iniciativa privada, com en tants d'altres camps, al costat de la pública, ha protegit la pervivència de diaris i revistes, de butlletins i publicacions de tota mena, establint la custòdia en arxius i biblioteques col·lectius o a les hemeroteques particulars. Aquestes fonts en constant revaloratització en la metodologia recent de la investigació històrica, sovint no estan conservades com cal, amb tota garantia i amb l'accessibilitat que li atorguen uns catàlegs editats de títols conservats a biblioteques concretes, de títols publicats en unes àrees delimitades i, finalment, d'uns buidats [...] que els posin a disposició de la comunitat d'estudiosos.

»No disposem d'un cens o inventari exhaustiu de la premsa feta a Catalunya. [...] Una altra gran iniciativa que cal emprendre sense dilació, donat que el temps hi juga poderosament en contra, és el manteniment físic de la premsa. Si considerem que una revista, un diari, desaparegut o viu, tant hi fa, forma part del nostre patrimoni cultural, hem d'ésser conseqüents. Hom està sensibilitzat davant, i

---

1. *L'Avenç*, núm. 57, febrer del 1983, p. 89.

amb tots els respectes, d'unes pedres ordenades, unes fustes treballades o unes teles pintades, però per al paper periòdic no hi ha aquesta bona predisposició, tant a nivell de carrer com de centres de decisió política o intel·lectual. Abans hom salvaria —i de fet ho fa— una pintura gòtica que *Pèl & Ploma*, o les ruïnes d'una ermita romànica que tot el *Brusi* o *La Veu* o *La Publi* plegades. I és evident en un context en el qual priva, domina, el concepte econòmic de la cultura. Allò que reporta beneficis —turisme, imatge social...— domina davant la callada labor d'ordenar un arxiu, editar-ne el catàleg o microfilm col·leccions úniques.

»Microfilm-ho tot, buidar-ho tot, seria l'ideal mecanicista, però el seu cost fa més operatiu actuar selectivament. Microfilm aquells títols que no estan a biblioteques públiques de Catalunya, microfilm allò que està en perill real de destrucció, en cinc o vint-i-cinc anys (el temps passa molt de pressa per una revista que ja té cent o dos-cents anys de vida), buidar aquells títols que són de consulta massiva en el gremi, seran unes fites no solament dignes de lloança, sinó bàsicament d'índole pràctica.

»No actuar davant aquesta problemàtica és deixar-se dur per la inèrcia general de la cultura-lluïment i de la cultura-espectacle. Potser encara som a temps de fer una recopilació sistemàtica de tota la premsa feta a Catalunya, i aquest inventari serà la base per a una operació de microfilm d'uns títols inaccessibles, deteriorats i/o únics. M'ha calgut consultar darrerament un setmanari figuerenc —volia saber què deien al federal Empordà de la ruptura Almirall-Pi el 1881—, la revista *El Impenitente*. Se'n conserva, en biblioteques públiques, només un terç de l'edició. Quan el paper s'esquinci de vell, quan una catàstrofe cremi o humitegi la biblioteca, quan..., ja no hi podem fer res. Òbviament, s'imposa la recerca, el microfilm i el catàleg operatius. Hi arribarem a temps?»

En aquest sentit general de treballar per la conservació del llegat de pretèrites generacions, ens toca a l'actual d'acarar el desafiament que tenim en relació amb el patrimoni hemerogràfic en tres camps:

- a) Les publicacions periòdiques com a exemplars físics —el suport convencional del paper.
- b) Els materials auxiliars que es deriven de la realització de la premsa: cartells, circulars, impresos...
- c) Els materials documentals interns que constitueixen l'anomenat *arxiu del periòdic*.

No prenem en consideració «delicadeses» com fer un Museu de la Premsa, com s'ha fet a París fa ja dotze anys!, ja que difícilment podem treballar per conservar maquinària d'impressió, etcètera, quan hom posa en qüestió tangible la mateixa conservació de la premsa.

De l'estudi d'aquests tres aspectes es desprenen les línies d'actuació següents:

1a. Catalogar tota la producció mitjançant el catàleg general de la premsa editada a Catalunya al llarg de la història. No sabem les revistes que es feren en les impremtes mòbils durant la guerra napoleònica o, tan greu!, desconeixem, la relació exhaustiva dels diaris en castellà editats a Barcelona, o desconeixem d'altra banda, l'inventari de la premsa clandestina, o... El mitjà, i alhora una bona eina, per a treballar en la nostra premsa seria el cens general de la premsa catalana.

2a. Fixar la situació de tots els títols conservats i establir la relació dels no disponibles en una acció operativa que combini la recerca amb el manteniment. El centre operatiu de treball hauria de ser l'Hemeroteca Nacional de Catalunya (HNC). Gràcies a la informatització i a l'edició de catàlegs ens trobaríem amb la localització instantània i la reproducció també ràpida amb els discs òptics, etcètera.

3a. Treballar per una conservació digna, amb l'ús del microfilm en aquells títols bàsics o molt consultats dels quals es tenen una o poques col·leccions, etcètera. A la Biblioteca Nacional de París és impensable que es deixi consultar l'original d'una revista del segle XVIII a un estudiant o a un curiós. Hom disposa de facsímils i de microfilms per al treball intel·lectual. Com en el cas anterior, el centre base seria la HNC.

En el segon punt és important de treballar en la recollida de tots els materials que sortien de la premsa i que sovint s'ocupa la crítica i la investigació artística de recollir; així, en la recent exposició sobre el Modernisme hem pogut veure el cartell de *Pèl & Ploma* amb l'original de Casas i un imprès editat. Però algú sap on són els cartells de *L'Opinió* o *Treball*, posem per cas, originals i impresos?

En el tercer camp és trist de constatar la manca de preocupació social pels arxius de la premsa. Tret d'una benemèrita gestió de l'AHN davant els periòdics *La Solidaridad* i *La Premsa*, dels altres diaris que han desaparegut recentment —*Tele-exprés*, *El Correo Catalán*— on es conserven els seus arxius? I els documents interns dels grans

diaris del segle XIX i primera meitat del XX, on són? Una HNC amb mitjans i recursos podria operar en aquest apartat amb eficàcia i, almenys, sol·licitar els arxius als diaris difunts amb les reserves i les garanties que convingués (deu, vint-i-cinc o cinquanta anys d'inaccessibilitat).

Sense un catàleg no sabem on som. Els exemples són quasi infinits. Ens trobem, doncs, que parlar de la revista *Vèncer!* (Front d'Aragó, 60 Divisió, 1938. Impremta Horta, Barcelona) és potser parlar de la revista *Vencer* (123 Brigada Mixta, 1937. Impremta El Sol, Lleida) o potser de dues revistes diferents. Romà Sol, a la premsa de Lleida, parla d'una i Avel·lí Artís-Gener, a les seves *Memòries*, parla d'una altra. Fins que no aparegui el catàleg general de la premsa catalana o la monografia a fons de la lleidatana, en conservarem el dubte. I, de problemes, en tenim molts. Quantes tesines, tesis i treballs han de ser fets fragmentàriament en no disposar d'uns buidatges dels continguts dels diaris? Quantes col·leccions no es deterioren en buscar persones i més persones les mateixes dades? Tot plegat configura una necessitat intel·lectual de treballar en aquests camps, atès que els pas dels anys és implacable en la conservació de la premsa, i la seva recerca i posterior conservació es dificulta en sobremanera pel mateix transcórrer del temps.

En conjunt, i a manera de conclusions en el camp operatiu de l'hemerografia catalana, convindria emprendre sense dilació una labor que s'orientés vers:

- La creació d'un centre de dades que establís el cens general de la premsa catalana.

- L'impuls de l'Hemeroteca Nacional de Catalunya per a la consecució de tots els objectius més amunt relacionats i que podem concretar en la conservació de les publicacions periòdiques, els materials auxiliars, i també els arxius dels periòdics, i efectuar amb les publicacions la tasca de catalogar-les i microfilm-les, buidar-les i posar-les a disposició de la comunitat científica.